

Documenta 14 :

Όταν το "αντισυστημικό" Σύστημα μεταμοντερνίζει.

Διαθέσιμο στο <http://www.provo.gr/documenta-14/>

Με αφορμή τα εγκαίνια, στις 8 Απριλίου, της κορυφαίας έκθεσης σύγχρονης τέχνης Documenta 14, τουρίστες από όλο τον κόσμο κατέφθασαν στο κέντρο της Αθήνας με σκοπό να επιδοθούν σε πολιτιστικό σαφάρι. Περισσότερες από 5.000 προσωπικότητες της τέχνης, όπως καλλιτέχνες, συλλέκτες, διευθυντές μουσείων, αλλά και επενδυτές, έχουν ήδη επιβεβαιώσει την παρουσία τους κατά την διάρκεια της τρίμηνης διοργάνωσης της. Γιατί όμως ενώ η D14 απευθύνεται στην ελίτ των καλλιτεχνών και των διανοούμενων, μας κάνει να θέλουμε να ασχοληθούμε λίγο μαζί της;

Η Documenta πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1955 στο Κάσελ της Γερμανίας. Στόχος της ήταν να παρουσιάσει τα λογοκριμένα από το ναζιστικό καθεστώς έργα καλλιτεχνών και την μέχρι τότε άγνωστη στην Γερμανία πρωτοποριακή τέχνη. Η έκθεση σημείωσε τεράστια επιτυχία με αποτέλεσμα την θεσμοθέτηση και την σταθερή διεξαγωγή της στην γενέτειρα της ανά πέντε χρόνια. Ιστορικά, η Documenta δεν είναι μόνο μία από τις σημαντικότερες εκθέσεις σύγχρονης τέχνης στον κόσμο, αλλά και η πιο ριζοσπαστική. Από καταβολής της ταυτίστηκε έντονα με την πολιτική μέσω των επιμελητών και των καλλιτεχνών που συμμετείχαν, οι οποίοι προσπάθησαν να εκφράσουν το συλλογικό τραύμα της ενοχής του γερμανικού λαού για το ολοκαύτωμα όπως και τον μετασχηματισμό του συλλογικού φαντασιακού προς μια δημοκρατική και φιλελεύθερη κατεύθυνση. Έκτοτε μέσω του συγκεκριμένου θεσμού πολλοί καλλιτέχνες εξέφρασαν με τα έργα τους διάφορες ιδέες και θεωρίες ριζοσπαστών στοχαστών όπως των Φουκώ, Ντεμπόρ, Άρρεντ, Γκουττάρι, κ.α

Η τάση της σύγχρονης τέχνης να πραγματεύεται κοινωνικοπολιτικά ζητήματα και πλευρές της Ιστορίας των κοινωνιών, είναι γνωστή, κάνοντας την να μοιάζει όλο και περισσότερο με ένα είδος έντεχνης δημοσιογραφίας. Η D14 όμως παρουσιάζει ειδικό ενδιαφέρον. Δεν πρόκειται απλώς για μία διοργάνωση με πολιτική χροιά, όπως θα ήταν αναμενόμενο στην παρούσα παγκόσμια κοινωνικοπολιτική συνθήκη, αλλά για ένα φορέα όπου παράγει πολιτικό λόγο και στοχεύει να επηρεάσει πολιτικά. Η απόφαση του διευθυντή της D14 Άνταμ Σίμτζικ να πραγματοποιηθεί το μεγαλύτερο μέρος της έκθεσης στην Αθήνα αλλά και ο τίτλος της έκθεσης "Μαθαίνοντας απ την Αθήνα" (Learning from Athens) αποτελούν καθαυτά μια πολιτική δήλωση. Στην Αθήνα, η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, μπορεί να δει κανείς, σε υπερθετικό βαθμό, τα φαινόμενα εκείνα που εμφανίζουν όλο και πιο διεσταλμένα οι δυτικές κοινωνίες: φτώχεια, εξαθλίωση, αποσύνθεση κοινωνικού ιστού και εκφασισμό της κοινωνίας. Επίσης η πόλη εδώ και δύο χρόνια βιώνει έντονα και σε όλες τις διαστάσεις το προσφυγικό-μεταναστευτικό ζήτημα. Όμως οι επιμελητές της D14 σε κάθε ευκαιρία δηλώνουν πως δεν σκοπεύουν να "καταναλώσουν" την κρίση της ελληνικής κοινωνίας και πως τους ελκύουν λιγότερο προφανή στοιχεία της πόλης. Σε συνέντευξή του ο Σίμτζικ χαρακτηριστικά αναφέρει :

Νομίζω ότι πρόκειται για μια ολοκληρωμένη ανακάλυψη ενός τόπου όπου όλα είναι πολιτική, όπου μπορείς να συζητάς παθιασμένα πολιτικά και κοινωνικά θέματα με τις ώρες, όχι όμως με τον τρόπο του παραδοσιακού καφενείου όπου ξαναλέμε σήμερα αυτά που είπαμε εχθές.

Είναι σαφές λοιπόν ότι οι επιμελητές της D14 βλέπουν την Αθήνα ως το πλέον ιδανικό μέρος για την τοπικοποίηση του πολιτικού τους αφηγήματος.

Τα πρώτα δείγματα πολιτικής "γραφής" τα πήραμε τον περασμένο Σεπτέμβριο στα προεόρτια της D14, με τις 34 Ασκήσεις Ελευθερίας, που έλαβαν χώρα στο Κέντρο Τεχνών του Δήμου Αθηναίων (πρώην τόποι βασανιστηρίων της ΕΑΤ-ΕΣΑ) υπό την επιμέλεια του Πολ Πρεσιάδο. Ο Πρεσιάδο αποτελεί το βαρύ πυροβολικό στο θεωρητικό οπλοστάσιο της D14. Φεμινιστής φιλόσοφος, πολιτικός στοχαστής και ακτιβιστής, επιλέχθηκε απ τον Σίμτζικ ως ο άνθρωπος που θα επιμεληθεί τα δημόσια δρώμενα της έκθεσης στην Αθήνα. Όντας θεωρητικός βλαστός της Τζούντιθ Μπάτλερ και ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της queer θεωρίας, και transgender ο ίδιος, είναι εμφανές ότι έχει ιδιαίτερα προβεβλημένο ρόλο στην εκπροσώπηση της

διοργάνωσης. Η Βουλή των Σωμάτων, είναι ένα θεσμός που δημιούργησε ο Πρεσιάδο ειδικά για την συγκεκριμένη έκθεση και αποτελεί το πιο θεωρητικό-πολιτικό κομμάτι της. Ο θεσμός αυτός μοιάζει να βρίσκεται εννοιολογικά έξω από τα όρια της τέχνης αφού πρόκειται για μια μείξη ακαδημαϊκών διαλέξεων και πολιτικών συνελεύσεων με σαφή στόχο, κατά τα λεγόμενα του, την δημιουργία ενός πολιτιστικού-πολιτικού κινήματος. Αντλώντας στοιχεία από την queer θεωρία και από την θεωρία της επιτελεστικότητας, η Βουλή των Σωμάτων επιδιώκει να καταστεί μια πλατφόρμα όπου, βάση των προσδοκιών πάντα, δίνεται η δυνατότητα σε ένα ετερόκλητο πλήθος υποκειμένων, αποτελούμενο από θεωρητικούς, διανοούμενους, ομοφυλόφιλους, τρανς, sex workers, περιθωριακούς, πρόσφυγες κ.α., να διαπραγματευτούν ζητήματα εξουσίας, καταπίεσης και κατασκευής κανονιστικών προτύπων.

Στις 34 Ασκήσεις Ελευθερίας λοιπόν, που έγιναν στα πλαίσια της Βουλής των Σωμάτων, υπήρξαν αναφορές σε θέματα όπως, η ιστορική περίοδος της επταετούς χούντας στην Ελλάδα, η κρίση του αντιπροσωπευτικού πολιτικού συστήματος, το φεμινιστικό κίνημα της Rojava, το προσφυγικό, το queer κίνημα κ.α. Αυτό που ξεχώρισε ήταν η μανιφεστοειδής εισήγηση του Πρεσιάδο που εκτός από την οριενταλιστική ανάλυση στην κοινωνικοπολιτική κατάσταση του Ευρωπαϊκού Νότου, περιείχε και ένα πατριωτικό-αριστερό κάλεσμα σε μία αντιμπεριαλιστική και αντικαπιταλιστική συμμαχία των χωρών του Νότου. Αποκορύφωμα η επίκληση των εθνοκεντρικής έμπνευσης προτύπων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την ανάδειξη της Ελληνίδας Σωτηρίας Μπέλου ως queer είδωλο, αντί του αλλοδαπού Άντι Γουόρχολ, δημιουργώντας αναπόφευκτους συνειρμούς με την εθνικιστική καταναλωτική κουλτούρα του "Made in Greece". Αίσθηση έκανε και η παρουσία του Τόνι Νέγκρι στην εκδήλωση χωρίς ωστόσο η ανάλυση του να προσφέρει κάτι το ουσιαστικότερο από μια ανάγνωση του παγκόσμιου κοινωνικοπολιτικού τοπίου. Άλλωστε ο προταγματικά παροπλισμένος, και κατά πολλούς ρεφορμιστής πια στοχαστής, δεν θυμίζει και τόσο την εμβληματική φιγούρα της Ιταλικής Εργατικής Αυτονομίας και του αντάρτικου πόλεων.

Ποια ακριβώς όμως πολιτική γλώσσα μιλάνε οι Σίμτζικ και Πρεσιάδο ; Παρόλο που προωθούν μια ριζοσπαστικοφανή ατζέντα που περιλαμβάνει αντικαπιταλιστικές και αντικρατικές αναλύσεις, δεν φαίνεται να επιθυμούν να συνδεθούν με ότι πολιτικά ανάλογο συμβαίνει σε τοπικό επίπεδο. Αν και η περίοδος που διανύουμε βρίσκει τον κινηματικό κόσμο σε σχετική αδράνεια και την κοινωνία της Αθήνας πλήρως παραδομένη στις καταστροφικές πολιτικές των μνημονίων, υπάρχουν αυτοοργανωμένες συλλογικότητες και εγχειρήματα που φέρουν έντονα κινηματικά χαρακτηριστικά όπως είναι οι διάφορες πρωτοβουλίες αλληλεγγύης σε πρόσφυγες και μετανάστες, οι κοινωνικές συλλογικές κουζίνες, τα κοινωνικά ιατρεία κ.α. Ωστόσο από τους επιμελητές της D14 καμία αναφορά δεν έχει γίνει σε σχέση με τα παραπάνω, αντίθετα παρατηρούμε στον πολιτικό τους λόγο την απουσία προταγμάτων και κοινωνικού οράματος. Κάτι που βέβαια είναι απόλυτα συνεπές με την μεταμοντέρνα πολιτική τους θεώρηση.

Υποκείμενα με έντονη την κουλτούρα του ακαδημαϊσμού, Σίμτζικ και Πρεσιάδο, αντιλαμβάνονται την παραγωγή θεωρίας και την κατασκευή λέξεων-εννοιών ως πολιτικές πράξεις ικανές από μόνες τους να επηρεάσουν την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα. Αυτή η "λεκτική" πολιτική που ασκούν οι μεταμοντέρνοι ακαδημαϊκοί, φέρεται συχνά ως η μόνη πολιτική που είναι πραγματικά εφικτή έναντι των παραδοσιακών πολιτικών πρακτικών όπως η οργάνωση των υποκειμένων μέσα από πολιτικές διαδικασίες, οι διεκδικητικοί αγώνες, οι αγώνες αντίστασης και οι εξεγέρσεις. Μια πολιτική που πολλές φορές χρησιμοποιεί την καταγγελία απλά για να παραβιάσει λεκτικά το Σύστημα με αποτέλεσμα, εμπρόθετα ή μη, να υπαινίσσεται την απραξία.

Το πρόβλημα στην πολιτική αφήγηση των Σίμτζικ και Πρεσιάδο δεν είναι μόνο η έλλειψη προταγμάτων και πολιτικού σχεδιασμού αλλά και το μέσο που χρησιμοποιούν για να κάνουν αντικρατική και αντικαπιταλιστική πολιτική. Η D14 εγγράφεται θεσμικά στο Υπουργείου

Πολιτισμού της Γερμανίας και χρηματοδοτήθηκε από το Γερμανικό κράτος με το δυσθεώρητο ποσό των 70 εκατομμυρίων ευρώ. Δηλαδή αντικρατισμός και αντικαπιταλισμός με αφεντικό το κράτος! Στην ίδια αντιφατική λογική και η απόφαση των διοργανωτών της να μην υπάρξει καμία συνεργασία με ιδιωτικούς φορείς στην Αθήνα (δηλαδή γκαλερί), θέλοντας έτσι να δώσουν την εντύπωση της αποσυσχέτισής της με την Αγορά Τέχνης. Όμως, παρόλο που η D14 ήταν πάντα μια μη εμπορική έκθεση αυτό δεν σημαίνει ότι τοποθετείται εκτός συστήματος της Αγοράς. Συγκεκριμένα είναι αναπόσπαστο κομμάτι της, αφού αποτελεί σημαντικό εργαλείο πνευματικής επικύρωσης των έργων τέχνης αποδίδοντας τους μια πνευματική αξία η οποία μέσα από τους νόμους της αγοράς μετατρέπεται σε αξία πώλησης.

Ο Σίμτζικ παρόλο που δείχνει να συνειδητοποιεί το αντιφατικό πλαίσιο μέσα από το οποίο στήνει το "αντισυστημικό" του εγχείρημα, δεν το αφήνει ηθικά ανυπεράσπιστο. Συγκεκριμένα αναφέρει:

Το καλύτερο που μπορούμε να κάνουμε είναι να χρησιμοποιήσουμε τις υπάρχουσες δομές σε μια προσπάθεια να αλλάξουμε τα πράγματα, γιατί όχι και εκ των έσω! Κανείς δεν πρόκειται να μας χαρίσει ποτέ κάποια τέλεια ουδέτερη, πολιτικά ορθή δομή με την εμβέλεια της Documenta, να μας επιτρέψει να κάνουμε κάτι. Εάν μία και μοναδική φορά στην ζωή μας δίνεται η ευκαιρία να χρησιμοποιήσουμε την υποδομή, το εργαλείο που αντιπροσωπεύει η Documenta, μπορούμε είτε να αρνηθούμε λέγοντας "όχι, ευχαριστώ, δεν θέλω να λερώσω τα χέρια μου" και να πάμε σπίτι μας να εντρυφήσουμε ανενόχλητοι στα κλασσικά αριστερά έργα ή, για να το μην το παρατραβήξω, να αναλάβουμε μια πιο δυναμική δράση. Εάν, όμως, πιστεύουμε ότι, αποδεχόμενοι την πρόσκληση, μπορούμε να επηρεάσουμε, ως άτομα ή ως ομάδα ατόμων, πράγμα που είναι πολύ πιο ενδιαφέρον, ένα τμήμα αυτής της κοινωνίας ή των κοινωνιών εν γένει, τότε απλώς το κάνουμε, δίχως να θέτουμε στους εαυτούς μας τέτοια θεωρητικά ερωτήματα.

Αντιλαμβανόμαστε βεβαίως πως το μεταμοντέρνο πολιτικό ήθος των εμπνευστών της D14 καθώς και όλων όσων με χορηγό το κράτος πουλάνε ριζοσπαστισμούς και επαναστατικότητες, δεν δίνει δεκάρα για τέτοιου είδους αντιφάσεις, ακόμα κι όταν αυτές βρίσκονται στον πυρήνα των ιδεολογημάτων του. Θα συμφωνήσουμε απόλυτα πως αν είσαι ένας κορυφαίος curator σύγχρονης τέχνης που ανήκει στην ελίτ της καλλιτεχνικής διάνοησης, μια δομή όπως η Documenta φαντάζει ως μοναδική ευκαιρία να αναδείξεις τις κοινωνικοπολιτικές σου ανησυχίες. Κι αν έχεις και κάποιον Πρεσιάδο διαθέσιμο που μπορεί να τσοντάρει με κανά δυο ριζοσπαστικές θεωρίες, ακόμα καλύτερα. Αντί για μια έκθεση διανοουμενίστικης σύγχρονης τέχνης, δημιουργείς μια έκθεση διανοουμενίστικης πολιτικής, αφήνοντας πίσω μία Documenta σταθμό στην Ιστορία του θεσμού ενώ παράλληλα εκτοξεύεις και το κασέ σου. Αυτοί που αγωνίζονται ενάντια στην οποιαδήποτε καταπίεση κράτους και κεφαλαίου δεν περιμένουν να τους χαριστεί κανένας "χώρος" για να διεκδικήσουν την ελευθερία και την ζωή τους. Οργανώνονται σε δυναμικές κινητοποιήσεις πληρώνοντάς το πολλές φορές με καταστολή, διώξεις, φυλακίσεις, ακόμα και με το ίδιο τους το αίμα. Είναι δεδομένο ότι οι άνθρωποι των διάφορων καλλιτεχνικών και ακαδημαϊκών λόμπυ που διαθέτουν το πολιτισμικό τους κεφάλαιο ως προϊόν υψηλού κόστους, συμμετοχοί σε σκληρές ιεραρχίες, οργανωτικές και πνευματικές, δεν έχουν τίποτα να προσφέρουν στην χειραφετητική πολιτική. Οι υλικοί όροι της ζωής τους και η κοινωνική τους θέση δεν τους βαραίνουν με την ευθύνη της αλλαγής. Είμαστε βέβαιοι πως η D14 δεν μπορεί να πετύχει καμία γείωση με τα καταπιεσμένα κομμάτια της κοινωνίας, γιατί πολύ απλά κανένας τέτοιος στόχος δεν υπάρχει στην ουσία. Κοινωνοί της θα μείνουν οι "μυημένοι" φιλότεχνοι, οι κάθε λογής επίδοξοι καλλιτέχνες, οι χίπστερς και βέβαια οι επενδυτές της σύγχρονης τέχνης. Οι πρόσφυγες, οι τρανς, οι εργάτριες-τες του σεξ και οι περιθωριακοί δεν είναι τίποτα άλλο παρά τα υλικά με τα οποία οι curators χτίζουν τις καριέρες τους.

Εάν είχαμε να διαθέσουμε το ποσό των εκατό ευρώ για να αγοράσουμε το εισιτήριο διαρκείας, θα παρακολουθούσαμε το σύνολο της D14 και ίσως να προσφέραμε μία διεισδυτικότερη ανάλυση. Όμως δεν έχουμε.